

PRESENÇA

Núm. 1976. ■ Del 8 al 14 de gener del 2010. ■ Any XLIV.

www.presencia.cat

La «Utopia» en català

Primera traducció en cent anys de l'obra de Thomas More

Toni Mollà Reivindica la creació d'un gran grup de comunicació català amb la llengua com a element definitori.

La discreta Helvètica. Una tipografia que ho omple tot protagonitza una exposició.

Qui en dóna més? Les subhastes, punt de trobada de col·leccionistes i apassionats per l'art.

En una república felicitosa

La traducció al català de la *Utopia* de Thomas More convida a un recorregut pels ideals que han inspirat la humanitat des del convenciment que sense somiar el món no avança

Humanista, polític i cristià

PAU LANAO / MIQUEL TORNS /
CARME VINYOLES

«I els nens cridaven i tustaven les seves mares per dir, en veure els barrets carregats de joies: 'Mira, mare, quin dropo més gran, que encara porta perles i pedretes com si fos un nen petit.' I elles, seriosament, els contestaven: 'Calla nen, em sembla que és algun dels bufons dels ambaixadors.'» Però no, no es tractava de cap bufó encarregat de distreure el públic amb bagatel·les de gust dubtós, sinó del mateix ambaixador rebaixat a la seva veritable categoria per la diligència educadora d'una mare de l'illa d'Utopia, aquella «immensa superfície tranquil·la amb fesomia de lluna creixent» i protegida de vents i tota mena de perills on es desenvolupava

Thomas More, autor de *De optimo republicae statu deque Nova Insula Utopia*, va néixer a Londres el 1478 i va morir decapitat el 1535, per ordre d'Enric VIII, amb qui es va enfrontar perquè no admetia la seva pretensió d'erigir-se en cap de l'església d'Anglaterra. En la completa introducció que fa a l'obra, Del Pozo remarca la brillant trajectòria intel·lectual, el compromís polític i la coherència dels principis d'un humanista que va tenir un gran prestigi en l'Europa del seu temps i que va mantenir fins a les últimes conseqüències la seva independència de criteri.

«un grau de civilització i humanitat que excel·lia sobre la resta dels mortals» fins al punt que enlloc més del món es podia trobar «una gent tan pròspera ni una república tan felicitosa».

Com s'ho feien –es preguntaven els visitants i ens ho preguntem nosaltres– per assolir una qualitat de vida tan òptima que era l'enveja de tothom? Doncs sembla que practicaven una manera de pensar que els protegia de la «ruqueria» d'atorgar honors a simples foteses que no aconsegueixen cap altre servei que inflar la vanitat dels mortals, com ho demostraven els mateixos ambaixadors exhibint plomatge per enlluernar els nadius sense saber que d'impressió certament en causaven, però no la que ells pretenien, perquè a

En l'obra *La piel de toro*, el pintor manxec Miguel Prieto rememora des del seu exili mexicà el goig del poble en plena utopia republicana dels anys trenta. / FONS MIGUEL PRIETO ANGUIITA

Utopia l'or, la plata i altres metalls preciosos s'empraven per entretenir els nens, fabricar orinals i elaborar els collars i corones amb què s'avergonyia públicament els qui havien comès els crims més infamants. S'entén, per tant, la *meravellada* reacció de la mare i el seu fill al pas de l'aparatosa comitiva estrangera.

Ara, el relat d'aquest episodi i d'altres esdevinguts en la «feliç república» arriba a les llibreries gràcies a l'editorial Accent i al professor de filosofia Joan Manuel del Pozo, que ha tingut cura de traduir de l'original llatí al català el text que els conté: *Utopia* de Thomas More, un clàssic de la literatura filosòfica i política, i la publicació més coneguda d'un humanista compromès intensament en els afers del seu temps a qui Enric VIII va enviar al patíbul perquè es negava a acceptar la seva proclamació com a cap suprem de l'església d'Anglaterra. Editada per primera vegada el 1516, *De optimo republicae statu deque Nova Insula Utopia* descriu amb un estil amè que incorpora tocs de fina ironia i alguna sucosa escena burlesca un model de societat ideal, de fort accent comunitari, on no manquen els recursos i regnen la justícia, la igualtat i la solidaritat entre els seus habitants.

La vida dels utopians

El somni d'un món perfecte? Almenys la molt detallada expressió del seu projecte polític, concebut amb voluntat de «superar per elevació la dura realitat de la vida diària», segons conclou Del Pozo en la seva completa introducció a l'obra, en què recull i interpreta els aspectes més rellevants del que és, en el fons, una proposta de reforma moral per a una convivència millor. I així, ens trobem que a Utopia es viu com si tota l'illa fos una sola família, dins dels paràmetres d'una igualtat estricta compatible amb la diferent i molt jeràrquica distribució de funcions i responsabilitats a les quals s'accedeix per capacitat i mèrits; la

«Mira, mare, quin dropo més gran, que porta perles igual que un nen petit»

«A la Utopia de Thomas More es viu com si tota l'illa fos una sola família»

«Els socialistes utòpics van dur a la pràctica alguns projectes comunitaris»

«Per Aurora Bertrana la República va ser un somni de llum acabat en la foscor»

demografia hi és acuradament controlada per equilibrar el pes de les poblacions; no hi ha propietat privada i s'evita el conflicte que algú vulgui ser o aparentar més que un altre; tampoc no hi ha diners, ni monedes, i l'or i la plata són desdenyats per innecessaris; homes i dones treballen sis hores al dia en oficis útils de manera que ningú no resta ociós però tampoc fatigat com una bèstia de càrrega; no falta res del que realment es bàsic ni tampoc del que fa l'existència més còmode i delitosa; es dedica temps a activitats relacionades amb l'interès general com la construcció de cases, la reparació de les vies públiques, l'atenció als malalts; es cultiva la bona conversa i s'estimula la inclinació cap al saber com a font de felicitat; es defineix la virtut pel grau de consecució d'una vida joiosa no exempta de plaer; les institucions responen a plantejaments racionals no repressius políticament ni explotadors econòmicament; es preserva la tolerància religiosa i en alguns casos s'admet l'eutanàsia i el divorci... En aquest conjunt de mesures podríem dir que avançades i en altres no menys precises adoptades en la imaginada illa rau l'explicació, com suggereix l'autor i apuntàvem al principi, que enlloc del món hi hagi «una gent tan pròspera ni una república tan feliç» que s'hi pugui comparar.

El dret a somiar

El terme inventat per More amb la seva doble accepció –*utopia* significa «no lloc», allò que és tan desitjable com difícil d'assolir– ha arribat als nostres dies i continua estimulants els somnis de la humanitat per a la millora de les seves condicions de vida des de plantejaments genèrics de justícia, igualtat i llibertat, com expressa, de fet, la popularitzada frase «un altre món és possible» des del seu també doble sentit de denúncia i alternativa a un model esgotat. Sobre la idea d'utopia s'han vessat tots els rius de

tinta que marca el tòpic. Ha estat definida per Lamartine i Victor Hugo com una «veritat prematura» o com «la veritat del demà» (el que és inversemblant en una època s'imposa més endavant); cantada per Serrat com a «incorregible, que no en té prou amb el possible i aixeca huracans de rebel·lia» i per Zeca Afonso, que la representa en una «ciutat sense murs, de gent igual per dins i gent igual per fora», situada per Galeano al caire de l'horitzó en una molt difosa frase a la qual es reconeix el mèrit d'haver encertat la que és segurament la seva funció principal: «M'apropro dos passos i ella s'allunya dos passos. Camino deu passos i l'horitzó es desplaça deu passos. Per molt que camini, mai l'assoliré. Llavors, per què serveix la utopia? Per això: serveix per caminar.» No s'avança, per tant, sense utopia, sense el dret a somiar no formalment proclamat però fonamentalment perquè aporta l'esperança necessària per passar a l'acció en defensa de tots els altres.

És evident que la humanitat havia projectat els seus somnis molt abans que More gestés la seva particular *societat perfecta*. Tampoc no és improbable, segons recalca Del Pozo, que el mateix humanista anglès s'hagués inspirat en el mite de l'*Atlàntida*, en la *República* i en les *Lleis* de Plató, el filòsof que descriuria el primer estat ideal, que per a ell volia dir un estat just. També en la *República* de Ciceró, on es promou el deure moral de fer política i segurament en *La ciutat de Déu* de Sant Agustí, tingut pel primer gran discurs de filosofia de la història i de la societat. I a *posteriori* són també nombroses les propostes –algunes, amb intents concrets de realització– per a una forma de vida millor que arriben fins al moment present i que es poden consultar en l'exhaustiu assaig de Raymond Trousson *Història de la literatura utòpica. Viatges a països inexistents* (Península, 1995). Entre aquestes propostes, les concebudes pels anomenats socialistes

utòpics: Charles Fourier (Besançon, 1772 - París, 1837), filòsof i economista preocupat per l'exploració i la misèria de la classe obrera, va propugnar la fundació d'unitats de producció i de consum—dits falansteris—basades en un cooperativisme integral i autosuficient; els seus deixebles aixecarien falansteris a Mèxic i als Estats Units. Robert Owen (Newtown, 1771-1858), empresari gal·lès, va fundar una colònia industrial modèlica a New Lanark amb mesures destinades a millorar les condicions de vida dels treballadors com la reducció de la jornada laboral, l'augment dels salaris i l'educació infantil obligatòria; el 1825 crearia a Indiana la comunitat autogestionada New Harmony. Étienne Cabet (Dijon, 1788 - Saint Louis, 1856), autor de *Viatge a Icaria*, va comprar terres a Texas per posar en pràctica la seva idea de comunitat agrícola i industrial.

Acabats en la foscor

L'escriptora Aurora Bertrana (Girona, 1892 - Berga, 1974) va homenatjar en un dels seus articles els qui van lluitar «per somnis de llum acabats en la foscor», referint-se a una molt nostra i frustrada utopia: aquella república que els anys trenta va intentar conduir el país cap a la llibertat i va ser esclafada pel vell pes de la intolerància. És la pell de toro que reproduïm en aquestes planes, obra del pintor manxec Miguel Prieto (Almodóvar del Campo, 1907 - Mèxic, 1956), que des de l'exili rememorava el goig del poble en l'eclosió dels seus ideals. Perquè tant com hi ha utopies —la solidaritat, els drets humans, l'ecologia— hi ha anti-utopies, zones tenebroses que allunyen la humanitat dels seus somnis —les dictadures, el racisme, la desigualtat, Guantánamo i altres invents contra la dignitat més elemental—. Els ambaixadors que desfilarien avui davant la mare i el fill de l'obra de More, es cobririen potser amb els barrets de l'especulació planetària a què aboca la ideologia del diner?

Dibuix de l'illa d'Utopia que figura en la primera edició de l'obra.

Quinze títols amb accent

L'editorial Accent, que ara recupera la *Utopia* de Thomas More, va néixer a Girona el novembre del 2007 amb vocació de publicar llibres en llengua catalana tant de ficció com de no-ficció, fixant-se especialment en el territori híbrid situat entre la literatura i l'assaig, segons remarca el seu director de publicacions, Oriol Ponsatí-Murlà. Fins ara ha tret al carrer quinze títols que inclouen traduccions de clàssics del pensament occidental (Nietzsche, Diderot, Russell, Freud) i obres literàries d'autors contemporanis (Palau i Fabre, Enric Casasses, Lluís Freixas, Grégoire Bouillier, Maria Cabrera). Els llibres es distribueixen al Principat, al País Valencià i a les Illes Balears.

Una presentació òptima

Els responsables de l'editorial Accent han volgut per a la seva nova criatura una aparició en públic digna de les expectatives utòpiques que porta sota el braç. L'acte de presentació d'*Utopia* se celebrarà el dimarts 19 de gener, a dos quarts de vuit del vespre, a la sala d'actes de l'Ateneu Barcelonès (carrer Canuda, número 6), amb la participació de Ramon Alcoberro, ponent de filosofia de l'Ateneu; Oriol Ponsatí-Murlà, director de publicacions d'Accent; Joan Manuel del Pozo, autor de la introducció i la traducció del llibre; Antoni Puigverd, escriptor i comentarista polític, i Pasqual Maragall, expresident de la Generalitat de Catalunya.